

6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri Sonrası Zorunlu Deprem Sigortasına Olan Talep Üzerine Bir Değerlendirme

Turgay Toksoy¹

Özet

Türkiye, aktif fay hatları üzerinde yer alması nedeniyle sıklıkla depremlerle karşı karşıya kalan bir ülkedir. Bu coğrafi gerçeklik, deprem kaynaklı ekonomik kayıpların azaltılmasını ve bireylerin daha güvenli yaşam koşullarına ulaşmasını sağlayacak mekanizmaların önemini artırmaktadır. Bu bağlamda, 1999 Marmara depremi sonrasında Türkiye’de Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK) kurulmuş ve Zorunlu Deprem Sigortası (ZDS) uygulamaya geçirilmiştir. Bu çalışmada, 6 Şubat Kahramanmaraş depremleri sonrası ZDS’ye olan talep noktasında Türkiye ve söz konusu depremden etkilenen 11 il için mevcut durum ortaya konmuş ve sigortalılık oranlarının artırılması için yapılması gerekenler politika önerisi olarak sunulmuştur. Türkiye genelinde düzenlenen ZDS poliçe adetlerinin depremin gerçekleştiği tarihi de içine alan 2023 yılının ilk çeyreğinde diğer dönemlere göre arttığı gözlenmiştir. Bölgesel sigortalılık oranlarının 2022 yılından 2023 yılına artış gösterdiği ve bu artışın deprem riskinin yaratabileceği ekonomik kayıpların azaltılması noktasında bireylerde bir farkındalık oluştuğuna işaret etmektedir.

GİRİŞ

Sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik, yalnızca risk faktörlerinin tespit edilmesiyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda toplumun gelecekte yaşayabileceği kayıpları en aza indirecek tedbirlerin planlanmasını ve kalkınma faaliyetlerinin hayata geçirilmesini de içerir. Bu nedenle, bir bölgedeki risk düzeyi, kalkınma seviyesinden ve mevcut risklere müdahale kapasitesinden doğrudan etkilenir. Sürdürülebilir kalkınma, kısa, orta ve uzun vadede önleme kültürünü oluşturmayı hedefleyen stratejik eylemleri kapsar.

1 Öğr.Gör.Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, ttoksoy@agri.edu.tr,
ORCID ID: 0000-0002-0704-4706

Ancak bu, kolay bir süreç değildir; çünkü önleme faaliyetlerinin maliyetleri bugün ödenmek zorundadır, oysa bu çabaların somut faydaları genellikle gelecekte ortaya çıkar. Felaket riski taşıyan durumlarda bireyler, genellikle felaket gerçekleşene kadar bu riski görmezden gelme eğilimindedir. Dahası, insanlar bir felaket yaşanmadan önce bu tür olayların gerçekleşme ihtimalini küçümseme eğilimi bulunmaktadır (Marulanda vd., 2008).

Risklerin öngörülememesi veya varlıklarının göz ardı edilmesi, bireyler açısından risk gerçekleştiğinde üzerinde düşünülmesi gereken bir sorun haline gelmektedir. Riskin meydana gelmesiyle birlikte, yaşanan maddi ve manevi kayıplar, bu kayıpların azaltılmasına yönelik çözüm yollarının aranmasını ve gerekli tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda, sigorta kavramı önemli bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle, risklerden kaynaklanan finansal kayıpların azaltılmasında sigorta, sahip olunan varlıkların korunması ve zararların telafi edilmesi açısından kritik bir role sahiptir. Günümüzde sigorta, bireyler için maddi kayıpların karşılanması ve eski duruma getirilmesi amacıyla başvurulmuş etkili bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir. Sigorta, aynı zamanda riskin transfer edilmesine imkân sağlayan bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.

6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş'ta meydana gelen depremler, bireyleri bir kez daha deprem gerçeğiyle yüz yüze bırakmıştır. Bu afet, deprem riskinin yol açabileceği maddi ve manevi kayıpları acı bir şekilde deneyimleme imkânı sunmuş ve risklerin azaltılması ile transferine yönelik sigorta bilincinin artırılması gerekliliğini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Bu çalışmada, öncelikle devletin düzenleyici ve denetleyici rol üstlendiği sigorta sektöründe, Doğal Afet Sigortaları Kurumu'nun (DASK) kuruluşuna zemin hazırlayan tarihsel süreç ile DASK'ın temel faaliyetleri ele alınmaktadır. Ardından, Zorunlu Deprem Sigortası (ZDS) hakkında bilgi verilmekte, 6 Şubat Kahramanmaraş depremleri öncesi ve sonrası ZDS'ye yönelik talep değişimleri değerlendirilmektedir. Son bölümde ise genel bir değerlendirme yapılmakta ve politika önerileri sunulmaktadır.

1. Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK)

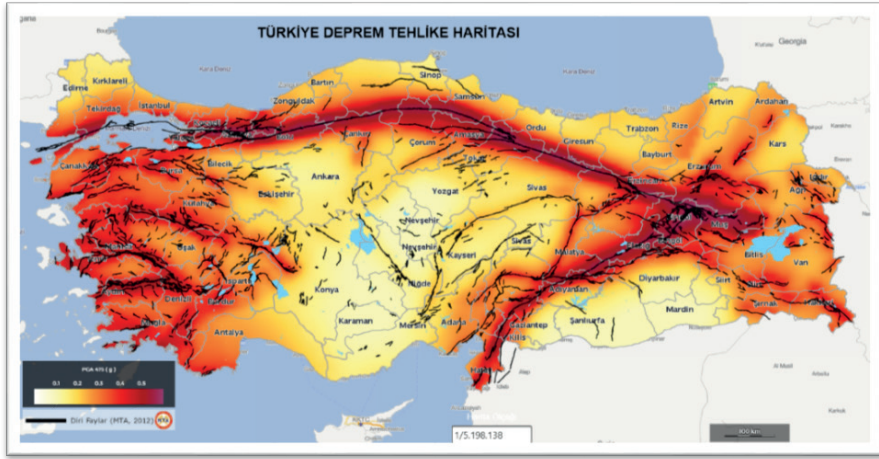
Depremler dünyanın birçok bölgesinde meydana gelebilir, ancak bazı bölgelerde insan yapımı yapılara zarar verme riski daha yüksektir. Bu risk özellikle Pasifik Kıyısı çevresinde, Portekiz'den Türkiye'ye ve Himalayalar'a kadar uzanan Akdeniz'i de kapsayan Alp kuşağında ve Endonezya'nın batısında oldukça yoğunudur. Bunun yanı sıra, şiddetli depremler Güney Pasifik'in bazı bölgelerinde, Kuzeydoğu Afrika'daki Rift Vadisi'nde ve Karayipler'de de görülebilmektedir (Nguyen ve Noy, 2020).

Türkiye, deprem ve sel gibi birçok doğal afetten uzun süredir etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye'nin mevcut deprem haritası, ülke topraklarının %96'sının deprem riskine maruz kaldığını ve nüfusun önemli bir kısmının birinci ve ikinci dereceden deprem risk bölgelerinde yaşadığını göstermektedir. 1999 yılında Marmara bölgesinde meydana gelen iki büyük deprem (Ağustos ayındaki deprem 7.4 büyüklüğünde ve Kasım ayındaki deprem 7.2 büyüklüğündeydi) binlerce can kaybına ve ekonomik anlamda hükümet üzerinde büyük bir mali yüke neden olmuştur (Yazıcı, 2006). Bu iki büyük depremin ardından dönemin hükümeti tarafından deprem sigortasını ülke genelinde uygulamaya koyma kararı alındı. Bu kararın temel amacı, Doğal Afet Sigortaları Kurumu (DASK) aracılığıyla potansiyel riskleri sigorta yoluyla özelleştirerek devletin mali yükünü azaltmak ve bu risklerin büyük bir kısmını uluslararası reasürans ve sermaye piyasalarına devretmekti (Bommer vd., 2002).

DASK'ın temel amacı, Zorunlu Deprem Sigortası (ZDS) kapsamında yer alan tüm konutları uygun bir prim karşılığında sigorta altına alarak, sigorta sistemi aracılığıyla risk paylaşımını sağlamak, sigortayı sağlıklı bina üretimini teşvik eden bir araç olarak kullanmak ve deprem zararlarının karşılanması için uzun vadeli bir finansal kaynak oluşturmak hedeflenmektedir. ZDS, depremlerin kentsel alanlardaki konutlara verdiği maddi zararların sigorta yoluyla karşılanmasını amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, DASK, toplanan primlerin biriktirildiği ve hasarların karşılandığı Afet Sigortaları Havuzu'nun finansal yönetiminden sorumlu bir kurum olarak görev yapmaktadır (Doğan, 2015; Taylan, 2007).

2. Zorunlu Deprem Sigortası

Afetler, insanlara ekonomik, fiziksel ve toplumsal zararlar veren, yerel imkânlarla başa çıkılması mümkün olmayan olaylar olarak tanımlanabilir. Bu olaylar, doğal, teknolojik veya insan kaynaklı sebeplerden meydana gelebilmektedir. Bir olayın afet sayılabilmesi için, topluluklara ya da yerleşimlere zarar vermesi veya insan faaliyetlerini kesintiye uğratarak yaşamı olumsuz etkilemesi gerekmektedir. Dolayısıyla, felaket tek başına bir olay değil, bazen öngörülen bir sonuç, bazen ise beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan bir durumdur (Kadıoğlu, 2008). Bu noktada; Türkiye'nin deprem kuşağında yer alması nedeniyle depremler öngörülen ve beklenen ama aniden ortaya çıkan felaketler olması nedeniyle risk gerçekleşmeden önce muhtemel zararlardan korunmak amacıyla önleyici ve azaltıcı tedbirlerin alınması önem arz etmektedir. Buradaki aksiyonların kamu ve özel sektör iş birliği ile gerçekleştirilmesi elzemdir.

Şekil 1. Türkiye Deprem Tehlike Haritası - 2018

Kaynak: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)

Şekil 1.'de AFAD tarafından yayımlanan 2018 – Türkiye Deprem Tehlike Haritası görülmektedir. Haritada Türkiye'nin farklı bölgelerine ait deprem riski taşıyan bölgeleri derecelendirilerek gösterilmiştir. Koyu renklerle gösterilen bölgeler deprem riskinin en yüksek olduğu sahalardır. Çalışmaya konu olan ve 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinden olumsuz etkilenen şehirlerin fay hattı üzerinde ya da yakınında olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri

Doğa Olayı	2020	2022	2023
Çığ / Aşırı Kar Tipi Yağış	11	18	93
Deprem	321*	21.054	830*
Heyelan	107	859	564
Su Baskını	177	450	2028

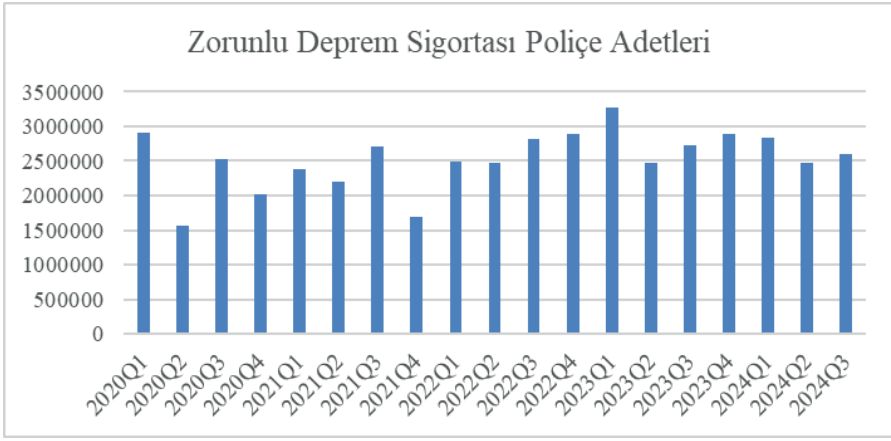
Not: * Büyüklüğü 4.0'mın üzerinde olan ve Afet Yönetim ve Karar Destek Sisteminden (AYDES) alınan verilere göre oluşturulmuştur.

Kaynak: www.afad.gov.tr

Tablo 1.'de AFAD tarafından yayımlanan Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri yer almaktadır. Çığ, deprem, heyelan ve su baskını gibi doğa olaylarının 2020, 2022 ve 2023 yıllarında gerçekleşme sayıları verilen tabloda heyelan dışındaki doğa olaylarının yıldan yıla artış gösterdiği görülmektedir.

Depremlerin gerçekleşme sayısının ciddi oranlarda artış göstermesi dikkat çekicidir. Bu nedenle zorunlu deprem sigortalarının ve bunun yanında diğer afetleri teminat altına alan sigorta ürünlerinin önemi daha da artmaktadır.

Zorunlu Deprem Sigortası, 17 Ağustos 1999'da gerçekleşen İzmit, Gölcük ve Adapazarı depremleri sonrası Türkiye'nin gündemine girmiştir. 27 Eylül 2000 tarihinde, 587 sayılı Zorunlu Deprem Sigortasına Dair Kanun Hükmünde Kararname ile zorunlu sigorta uygulaması başlatılmıştır. Daha sonra, 18 Ağustos 2012'de yürürlüğe giren 6305 Sayılı Afet Sigortaları Kanunu ile afet sigortaları yasal bir çerçeveye kavuşturulmuştur (Kalkan, 2019).

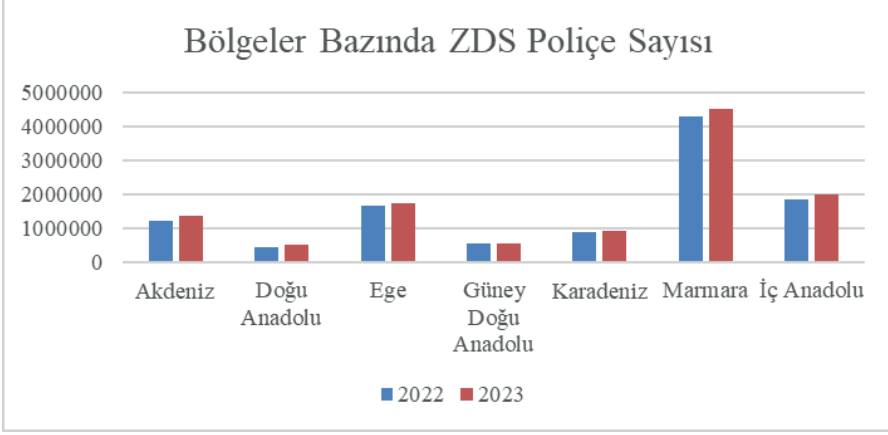

Şekil 2. Zorunlu Deprem Sigortası Poliçe Adetleri

Kaynak: Türkiye Sigortalar Birliği

Şekil 2.'de Türkiye'de düzenlenen zorunlu deprem sigorta sigortası poliçe adetlerine yer verilmiştir. Veriler 2020 yılından 2024 yılına kadar olan çeyrek dönemlik verileri içermektedir. Çeyrek dönemlik veriler dikkate alındığında poliçe adeti bakımında en yüksek sayıya 6 Şubat 2023 tarihini de içine alan 2023 yılının ilk çeyrek döneminde ulaşıldığı gözlenmektedir. Zorunlu deprem sigortası poliçelerinin yıllık düzenlendiği dikkate alınır ve 2023 ilk çeyrek dönemi ile 2024 ilk çeyrek dönemi açısından bir değerlendirme yapılacak olursa ZDS poliçelerine olan talebin azaldığı dikkat çekmektedir. Ele alınan yıllar bakımından bir değerlendirme yapılacak olursa, 2020 yılı için toplamda 9 Milyon 20 Bin adet, 2021 yılında 9 Milyon 5 Bin adet, 2022 yılında 10 Milyon 670 Bin adet ve 2024 yılının ilk üç çeyreklik döneminde 11 Milyon 360 Bin adet poliçe düzenlendiği görülmektedir. Poliçe adet

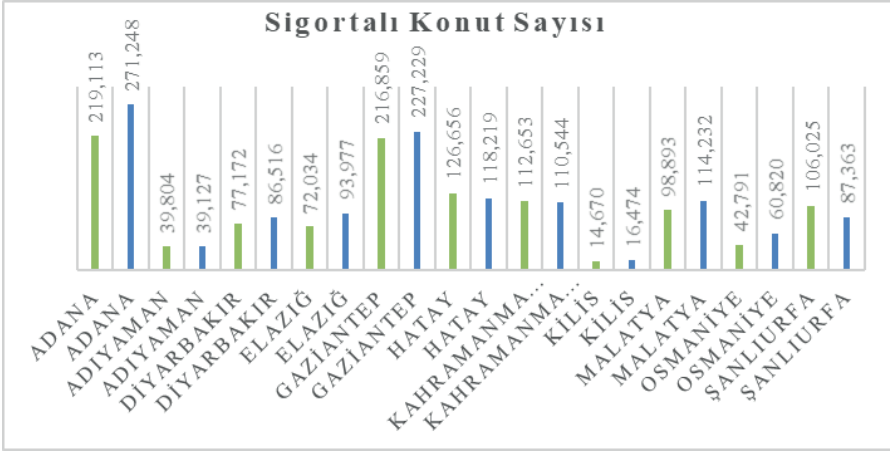
sayısı bakımından 2021 yılında çok küçük bir düşüş gözlenirse de 2022 ve 2023 yıllarında artan bir seyrinde olduğu ve toplam açısından ZDS'ye olan talebin arttığı gözlenmiştir.

Şekil 3. Bölgeler Bazında Zorunlu Deprem Sigortası Poliçe Adetleri

Kaynak: Doğal Afet Sigortaları Kurumu

Şekil 3.'te bölgeler bazında ZDS poliçe adetlerine yer verilmiştir. Doğal Afet Sigortaları Kurumu'ndan alınan veriler 2022 ve 2023 yıllarını içermektedir. Poliçe sayısı bakımında en yüksek sayıya Marmara Bölgesi sahipken en düşük sayıya ise Doğu Anadolu Bölgesi sahiptir. DASK 2023 Faaliyet Raporu'nda Marmara Bölgesinin konut sayısı bakımından ilk sırada yer almasının poliçe sayısına yansıdığı görülmektedir. Aynı raporda sigortalılık oranları Marmara Bölgesi için %66, Ege Bölgesi için %59, İç Anadolu Bölgesi için %53, Akdeniz Bölgesi için %54, Karadeniz Bölgesi için %47, Doğu Anadolu Bölgesi için %59 ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi için %51 olduğu görülmektedir. Poliçe sayısı bakımından orta sıralarda yer alan Karadeniz Bölgesi sigortalılık oranı bakımında son sırada yer almaktadır. Yine aynı raporda ZDS ortalama prim tutarı bakımından 214 TL ile en düşük primin İç Anadolu Bölgesinde olduğu ve en yüksek ortalama primin ise 673 TL ortalama ile Doğu Anadolu Bölgesi olduğu görülmektedir. Doğu Anadolu Bölgesini 609 TL ortalama prim tutarı ile Ege Bölgesi takip etmektedir. Raporda en yüksek sigortalılık oranına sahip ilin 1999 Marmara depreminden etkilenen Bolu (%91), en düşük ilin ise %30'luk oranla Hakkâri olduğu görülmektedir. 6 Şubat Kahramanmaraş depreminden etkilenen iller arasında ise en yüksek sigortalılık oranına %67 ile Gaziantep, en düşük orana ise %37 ile Diyarbakır olduğu görülmektedir (DASK, 2023).

Şekil 3. 6 Şubat Kahramanmaraş Depreminden Etkilenen İllerdeki Sigortalı Konut Sayısı

Kaynak: Doğal Afet Sigortaları Kurumu

Şekil 3.'te 6 Şubat Kahramanmaraş depreminden etkilenen illerdeki sigortalı konut sayısına yer verilmiştir. Şekilde yeşil sütunlar 2022 yılına, mavi sütunlar ise 2023 yılına ait verileri kapsamaktadır. Sigortalı konut sayısı bakımından hem 2022 hem de 2023 yıllarında en yüksek sayıya Adana'nın, en düşük sayıya ise Kilis'in sahip olduğu görülmektedir. Yine DASK 2023 Faaliyet Raporu verilerine göre 2022 yılından 2023 yılına göre sigortalı konut sayısında azalma görülen illerin Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa olduğu gözlenmiştir. Söz konusu raporda sigortalı konut sayısındaki artış oranı bakımından %42 ile Osmaniye başı çekmektedir.

3. Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye Sigorta Birliği ve Doğal Afet Sigortaları Kurumu üzerinden alınan veriler çerçevesinde 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen ve merkez üssü Kahramanmaraş olan depremler neticesinde doğal afet sigortalarına olan talebin artıp artmadığı değerlendirilmeye alınmıştır. Ulaşılan sayısal veriler, Türkiye genelinde ve coğrafi bölgeler bazında ZDS poliçelerine olan talebin arttığına ve sigortalılık oranlarının yükseldiğine işaret etmektedir. Söz konusu depremlerden en çok etkilenen 11 ildeki sigortalı konut sayısı 2022 ve 2023 yılları bakımından kıyaslandığında Adıyaman, Hatay, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa'da azalış, diğer illerde ise bir artış görülmektedir. Depremin yıkıcı etkisi neticesinde ekonomik kayıpların azaltılması yönünde önlem alması beklenen tüketici davranışlarının genel olarak bu illerde karşılık bulunduğu görülmektedir. Sigortalı konut sayısının azaldığı iller için

depremden etkilenen ve yıkılan binaların çok fazla olması ve bu binaların inşa sürecinin devam etmiş olması, inşası süren binaya ZDS yapılamayacağı kıstası nedeniyle sigortalılık oranını düşürdüğü kanaatini uyandırmaktadır. 2024 yılı sonu verileri bu noktada daha sağlıklı değerlendirmeler yapılmasına yardımcı olacaktır.

Türkiye’de Zorunlu Deprem Sigortası, deprem kaynaklı maddi zararların karşılanması ve toplumsal dayanıklılığın artırılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Ancak, sigortalılık oranlarının artırılması için deprem bilincinin geliştirilmesi, ekonomik teşviklerin sağlanması ve etkin bir denetim mekanizması oluşturulması gerekmektedir. Bu adımların atılması, ZDS’nin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayarak, Türkiye’nin depremlere karşı ekonomik anlamda daha dayanıklı bir ülke haline gelmesine katkı sağlayacaktır. Araştırmacıların tüketicilerde ZDS’ye olan talebin düşük olmasının nedenlerini ampirik olarak araştırmaları karar vericilere doğru politika uygulamaları noktasında yardımcı olacaktır.

Kaynakça

- Bommer, J., Spence, R., Erdik, M., Tabuchi, S., Aydinoglu, N., Booth, E., del Re, D., and Peterken, O. (2002). Development of an earthquake loss model for Turkish catastrophe insurance, *J. Seismol.* 6, 431–446.
- Doğan, B. (2015). “Türkiye’de Afet Yönetim Politikalarının Analizi: Paydaşlar, Etkinlik ve Sorunlar”. *V I. Kamu Politikaları Çalıştayı.* s.7-45.
- https://dask.gov.tr/upload/Dask/FAAL%C4%B0YET%20RAPORLARI/DASK_2022_Faaliyet%20Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 01.12.2024)
- https://dask.gov.tr/upload/DASK_2023_Faaliyet%20Raporu.pdf (Erişim Tarihi: 01.12.2024)
- <https://www.afad.gov.tr/afet-istatistikleri> (Erişim Tarihi: 01.12.2024)
- https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Istatistikler/2023yilidogakaynakliolayistatistikleri-1_.pdf (Erişim Tarihi: 01.12.2024)
- https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Istatistikler/2020yilidogakaynakliolayistatistikleri.pdf (Erişim Tarihi: 01.12.2024)
- https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Istatistikler/2022-Yili-Doga-Kaynakli-Olay-Istatistikleri.pdf (Erişim Tarihi: 01.12.2024)
- <https://www.afad.gov.tr/turkiye-deprem-tehlike-haritasi> (Erişim Tarihi: 01.12.2024)
- Kadioğlu, M. (2008). “Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri”. *Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) Türkiye Ofisi.* 1. Baskı. İSMAT Matbaacılık. Yayın No 2. Ankara.
- Kalkan, A. (2019). *Mevcut betonarme binalarda sismik hasar riskinin ve deprem sigortası risk primlerinin olasılıksal yöntemler ile tahmini* (Yayımlanmamış doktora tezi). Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı.
- Marulanda Fraume, M. C., Cardona, O. D., Ordaz Schroder, M. G., & Barbat Barbat, H. A. (2008). *La gestión financiera del riesgo desde la perspectiva de los desastres: evaluación de la exposición fiscal del estado y alternativas de instrumentos financieros de retención y transferencia del riesgo.* Centro Internacional de Métodos Numéricos en Ingeniería (CIMNE).
- Nguyen, C. N., & Noy, I. (2020). Comparing earthquake insurance programmes: How would Japan and California have fared after the 2010–11 earthquakes in New Zealand?. *Disasters*, 44(2), 367-389.
- Taylan, A. (2007). “Zorunlu Deprem Sigortası ve Kentsel Risk Yönetimi”. *Planlama Dergisi.* 2. 23-34.

Yazici, S. (2006). The Turkish catastrophe insurance pool TCIP and compulsory earthquake insurance scheme. *Catastrophic Risks and insurance* – ISBN 92-64-00994-9, 349-363